УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Навчально-науковий інститут гуманітарних наук

Кафедра української словесності та культури

Що вивищує розум,
те повинно вивищувати й душу
П.Буаст

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА КУЛЬТУРА В СУЧАСНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ЧАСОПРОСТОРІ: АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ

ЗБІРНИК
МАТЕРІАЛІВ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

22 ЛЮТОГО 2017 РОКУ

Ірпінь

ББК 74.9 (4 Укр) 58 я431
У 45

Розглянуто і схвалено на засіданні кафедри української словесності та культури Університету державної фіскальної служби України (протокол № 8 від 14 лютого 2017 року)

Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти формування комунікативної компетентності фахівця: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. – Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2017. – 249 с.

Редакційна колегія:
Копаниця Л.М. – доктор філологічних наук, професор
Лузан П.Г. – доктор педагогічних наук, професор
Марчук Л.М. – доктор філологічних наук, професор
Зикун Н.І. – кандидат філологічних наук, доцент
Зайцева І.В. – кандидат педагогічних наук, доцент
Калита О.П. – кандидат педагогічних наук, доцент
Павлова А.К. – кандидат філологічних наук, доцент
Скуратівська Г.В. – старший викладач

УДК 811.116.2:388.4 (477)(063)
ББК 74.9 (4 Укр) 58 я431
У 45

Матеріали подано в авторській редакції.

Зміст

Бережко-Камінська Юлія. Місцева преса України напередодні роздержавлення 7

Богданець Вікторія, Кибукевич Тетяна. Формування правової культури у майбутніх фахівців права 12

Болдова Антоніна. Гуманітарні складові економічного розвитку в Україні 16

Вовкочин Інна, Матвійко Наталія, Подобінська Марія. Прагматика юридичного терміна в історичній ретроспекції 20

Горбенко Поліна, Дроздюк Дарина. Мова як ціннісний компонент виховного ідеалу української еліти 23

Гордієнко Тетяна, Турик Тетяна. Особливості мовного часопростору сучасного газетного дискурсу: прагматика неологізмів 28

Гриневич Анна, Дементьєва Анастасія, Мацегора Юлія. До питання регуляції журналістської діяльності в Україні: етичні та юридичні аспекти 31

Грушева Алла, Істоміна Анастасія. Специфіка сучасного комунікативного процесу: нетворкінг як спосіб досягнення успіху 36

Данькевич Юлія. Особливості документних комунікацій вищого навчального закладу 40

Замота Ірина. Сучасні тенденції розвитку української економічної термінології 44

Зборовська Наталія, Бумбур Вікторія. Ораторське мистецтво як важливий компонент формування професійної компететнтності майбутнього юриста..... 48

Зикун Наталія. Боротьба за українську мову як засіб утвердження державності в сатиричних журналах початку ХХ ст. 52

Змитрович Діана. Професійна етика як регулятор діяльності журналіста 61

Калита Олена, Пронькіна Антоніна. Формування правової держави в умовах трансформаційних процесів 65

Калита Тетяна. Інноваційні технології у системі освітньої діяльності сучасного університету..... 68

Карасевич Антоніна. Принципи культури ділового спілкування……77

Качур Анна. Аспекти комунікативної раціональності в професійній діяльності економіста ……80

Коваль Людмила. Вплив етичної думки на формування мовленнєвої культури людини……85

Козар Лідія. Українська фольклористика другої половини XIX століття в дослідженнях С. Русової і О. Грушевського……86

Копаниця Любов. Минуле й сьогодення науки про традиційну культуру: фольклористичний дискурс Івана Франка……94

Косюч Руслан. Українська національна ідея в царині вирішення етнонаціональних і соціокультурних проблем……102

Красько Василина, Шпак Мар'яна. Вплив засобів масової інформації на формування світогляду та морально-духовних цінностей особистості……108

Крупич Олена, Пилипів Ірина. Вплив мистецтва на формування особистості та професіонала ……111

Крупський Іван. Преса як фактор збереження української мови та чинник вироблення її літературних норм: історичний аспект……115

Кузьмич Софія, Макарицька Тетяна. Презентація бухгалтерської термінології в сучасних лексикографічних джерелах……121

Кулаківська Тетяна, Яворська Оксана. Комунікативна компетентність як важлива складова професійної діяльності……126

Лєбєдєва Юлія. Україна в сучасному геополітичному просторі: історіографічний нарис……130

Лузан Петро, Зайцева Інна. Активізація навчання студентів засобами вербального та невербального спілкування……134

Мазур Ірина, Сологуб Вікторія. Культура спілкування як компонент загальної культури особистості ……144

Мазурець Олена, Макущенко Микита, Позняк Анастасія. Вплив традицій і звичаїв українського народу на становлення та розвиток особистості……147

Марчук Людмила. Стилістична транспозиція термінів у художній літературі..... 151
Мельничук Леся. Шляхи удосконалення процесу аналітико-синтетичної обробки документів як сучасної технології документної комунікації 158
Наумовська Олеся. «Чи по волі, чи по неволі?»: парадигма маскулінних образів української чарівної казки 162
Нечипоренко Алла, Гончаренко Анастасія. Пароніми як виражальний засіб публіцистичного тексту 169
Науменко Ліана. Мовна культура сучасних ЗМІ 172
Павлов Ігор. Типологічниі дослідження мови як знакової системи: концепція атомізму 178
Павлова Алла, Вітюк Денис. Сучасний медіатекст: семантико-стилістична репрезентація економічної термінології 182
Полковенко Тарас, Полковенко Ольга. Проблематика газетно-журнальних публікацій у контексті журналістської діяльності.....186
Потапов Сергій. Семантичні трансформації фінансово-економічних термінів.....188
Путькалець Людмила. Форми відображення дійсності у сучасних аудіовізуальних засобах масової інформації.....193
Ручко Олена. Українські студентські та молодіжні організації в Європі.....198
Рясна Ірина, Олійник Валерія, Вигівська Вероніка. Лексичний універсум творів Т.Шевченка в системі функціонування сучасної української мови.....207
Семашко Тетяна. Індивідуально-авторське моделювання картини світу культурно-обумовленими об'єктиваціями чуттєвого сприйняття.....212
Скуратівська Галина. Стилістична диференціація мови права.....217
Сукаленко Тетяна. Проблема англомовних запозичень в економічній термінології 222
Тищенко Катерина. Роль культури у формуванні творчої особистості студента.....228

Тільняк Неоніла, Сидоренко Лілія. Активні форми та методи навчання як основа модернізації освітнього процесу 233
Тонконог Ірина. Історико-педагогічна спадщина формування педагогічної майстерності вчителів Полтавщини в сучасній системі освіти.....237
Турпак Надія. Новітні виклики для української людини як проблема сучасної гуманітаристики.....246
Харченко Анастасія. Модель комунікативної взаємодії у системі формування професійних якостей майбутнього викладача товарознавства.....254
Чорна Олена. Тенденції становлення й розвитку української економічної терміносистеми.....259
Юрах Юлія. Нова парадигма культури в умовах трансформаційних процесів українського соціуму.....268

5. Павленко Л.І. Питально-відповідна побудова репліки, її комунікативно-функціональні та структурні особливості (на матеріалі англійського мовлення) / Л.І. Павленко // Тези 9-ої Всеукраїнської наукової філологічної конференції «Проблеми сучасної світової літератури та лінгвістики». – Черкаси: ЧДТУ, 2002. – С. 131-132.
6. Прокопович Ф. Філософські твори: в 3 т. / Ф. Прокопович/ – Київ : Наукова думка, 1978. – Т. 1: Про риторичне мистецтво. – 512 с.
7. Чибісова Н.Г. Виступ. Оратор та аудиторія / Н.Г. Чибісова, О.І. Тарасова. // Риторика : навч. посіб. – Київ, 2003. – С. 72–81.

У статті досліджено особливості ораторства та основні чинники, які впливають на становлення юриста, що є однією з головних складових майбутнього професіонала.

Ключові слова: комунікативна компетенція, публічний виступ, ораторське мистецтво, інтеграція,

In the article the features of oratory and the main factors that affect the establishment of a lawyer, is one of the main components of the future professional.

Зикун Наталія
Університет державної фіскальної служби України

БОРОТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКУ МОВУ ЯК ЗАСІБ УТВЕРДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ В САТИРИЧНИХ ЖУРНАЛАХ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Практично століття тому, 1917 року, який став переломним в історії України, український народ вдався до третьої спроби побудувати незалежну державу. У результаті революційної активності українства на початку березня 1917 р. у Києві було створено Українську Центральну Раду, яка після повалення самодержавства, прийняла на себе державну владу в Україні й проголосила низку демократичних свобод. Починається бурхлива діяльність, спрямована на національне відродження, творення національної культури: виникають нові українські установи, центри суспільно-політичного життя; спостерігається розвиток національної освіти; збільшується кількість видань, що відображають інтереси й політичні прагнення революції. Однак проукраїнські сили зіштовхнулися, крім іншого, з низкою перешкод і проблем в освітній, культурно-інформаційній сфері: не існувало не тільки українських вищих навчальних закладів, а й початкових шкіл; аматорським був національний театр; не існувало системи українських періодичних видань.

У жовтні 1917 року відбувся більшовицький переворот, засуджений усією українською пресою. Перед українськими часописами постало завдання викриття демагогії більшовиків. Відразу після перевороту й наступного нападу більшовиків на Україну змінилися тон і стилістика пресових публікацій. Першими забили тривогу сатиричні журнали: «Гедз» відгукнувся віршем В. Самійленка «Спасенний винахід», у якому йшлося, що найпереконливіший

аргумент Смольного – багнети, адже для того, аби загальмувати крамольні ідеї й змусити всіх мислити однаково, треба «голови стинати» (Ґедз. – 1917. – №5. – С. 6). У №3 журналу «Будяк» у 1917 р., на с. 8 у віршованому фейлетоні «У північній столиці» (автор – Сумний Грицько) знаходимо сатирично-дотепні характеристики різних політичних партій: російських есерів, російських есдеків-меншовиків, народних соціалістів, особливо зловіщою змальовується роль більшовиків.

Тема боротьби за утвердження державності України конкретизувалася в тогочасній демократично-національній пресі в таких тематичних напрямах: 1) захист української мови як державної; 2) відродження української школи й української культури, церкви; 3) організація української армії; 4) формування української судової системи тощо.

Складна й багатоаспектна проблема значення і ролі української мови в державотворчих процесах, формування її системи норм неодноразово привертала увагу науковців – як лінгвістів, так і журналістикознавців. Особливим аспектом проблеми є з'ясування ролі преси в становленні норм української мови, а також впливу мови ЗМІ на формування загальномовних тенденцій. Він досліджувався багатьма українськими вченими, зокрема в історичному плані це питання ставало об'єктом наукового вивчення В. Лизанчука, І. Крупського, інших.

Метою статті є з'ясування ролі українських сатиричних журналів періоду національно-визвольних змагань у процесі формування й збагачення норм української мови, розширення сфер її використання.

Автором ставляться завдання окреслення проблемно-тематичних особливостей пресової боротьби за утвердження української мови як важливого засобу націє- і державотворення; встановлення найефективніших форм висвітлення мовних питань, аналізу системи прийомів і засобів, використовуваних авторами і редакціями сатиричних журналів.

Роль демократичної преси на початку століття була надзвичайно важливою – через брак власної національної школи саме вона, як вважав Є. Чикаленко [9, с. 166], повинна була виховати «і неграмотний сільський народ, і зросійщеного міського обивателя, і пана, який «бридиться літературною українською мовою». Д. Дорошенко вказував і на таке не менш епохальне завдання преси, як «виробляти, творити – дуже обережно – нову газетну мову, на ґрунті мови народної й літератури» [5, с. 87].

Робота, спрямована на відвоювання права використовувати українську мову, наприкінці XIX – на початку XX століття розгорталася у різних напрямах і формах: від здобуття самого права на її використання до розширення сфер побутування і функцій, збагачення словникового запасу, а також формування, упорядкування правописних норм. Цьому сприяло тимчасове ослаблення урядових обмежень щодо вживання української мови в Росії, яке діяло з 1905 р. до 1914 р. Прискоренню процесів розвитку мови прислужилося й те, що в друкованих періодичних виданнях працювали переважно письменники і публіцисти. Так, у першому числі першого українського сатиричного журналу

«Шершень», що виходив у 1906 р. у Києві, вказувалося, що в ньому працюватимуть письменники: Т. Афинський, І. Бабенко, А. Бабенко, Ю. Будяк, М. Вдовиченко, І. Гребинюк, О. Коваленко, М. Коцюбинський, О. Маковей, І. Нечуй-Левицький, М. Полтавка, Ол. Півень, В. Сивенький, І. Стешенко, М. Чернявський та багато інших.

Боротьба за українську мову знаходила відображення в різножанрових, емоційних і глибоких за змістом публікаціях авторів, які усвідомлювали її значення для утвердження державності й існування українства. Деякі видання друкували гострі аналітично-публіцистичні матеріали із переконливою аргументованістю ролі мови як засобу державотворення й консолідації нації; в інших значні площі відводилися під українські художні твори, які сприяли призвичаюванню читачів до української мови в різних сферах спілкування, зокрема в офіційному житті, формуванню її лексичного масиву; окремі газети час від часу подавали «словнички українських слів», «словники чужих та не дуже зрозумілих слів» (причому, до розряду незрозумілих найчастіше відносилися саме українські відповідники до більш поширених російських).

Цікавими були форми відстоювання української мови, використовувані українськими сатиричними виданнями, публікації в яких характеризувалися особливою емоційністю, експресивністю, гостротою й дотепністю. Тематично-змістовий діапазон був теж надзвичайно широким: від відображення загальної мовної ситуація, визнання мовних проблем самої преси до просвітницьких публікацій, популяризації навчально-лексикографічних джерел.

У другому десятилітті XX століття, в активний період державотворення, українською мовою виходило лише три часописи: «Ґедз» (сатирично-гумористичний двотижневик; 1917–1918 рр., Київ), «Будяк» (тижневий журнал гумору і сатири, 1917 р., Київ), «Реп'яхи» (неперіодичний орган легкої сатири й гумору, 1918 р., Київ).

Видавців і редакторів сатиричних журналів, як і інших національно свідомих представників інтелігенції, не могло не турбувати панування російської мови в усіх сферах суспільного життя. У числі 5 «Ґедзя» за липень 1918 р., на с. 7 у рубриці «Відповіді редакції» читачеві *Галичанинові* на запитання «*Де можно вивчитись московської мови*?» відповідають: «*Радимо Вам ходити що дня до наших міністерств*» (цитуючи тогочасні друковані видання орфографію й пунктуацію зберігаємо – авт.), таким чином оцінюючи мовну ситуацію у владних органах.

Не кращою була ситуація і в інших інституціях. «Програмою науки в середніх школах на Україні новоявлених Українських Кадетів» (публікацією фейлетонного типу, надрукованою у журналі «Ґедзь», ч. 5, 1918 р., с. 7) українська мова рішуче забороняється. Коли учитель буде нею послуговуватися для пояснення учням, то «*не дістане прибавки за обрусіння*». Автори публікацій у сатиричних журналах, використовуючи багату систему виражальних прийомів і засобів та жанрових форм констатували формальний підхід різних політичних сил до мовного питання, спекулювання ним політиками й урядовцями. Прикладом може бути сатирична мініатюра «До

історії еволюції українських соціалістів» у тому ж числі журналу: «*Нехай депутат… пообіцяє не підносити в сеймі усякі аграрні питання – се не біда, що він помовчить, за теж яке велике щастя … написати на всіх поштових скринях виразно і – о радість – по-українськи «поштова скриня*» («Ґедзь», ч. 5, 1918 р., с. 7).

Усвідомлювали в редакціях сатиричних часописів і неготовність тогочасної української преси до виконання на належному рівні своїх важливих завдань і функцій через низку причин – як кадрового, так і фінансового й ідеологічного характеру.

У відповіді читачеві у рубриці «Відповіді редакції» у числі 5 «Ґедзя» (липень 1918 р., с. 7) редакція ремствує, що «*не так-то тепер легко справно вилітати до читачів кожних два тижні, особливо мені, «Ґедзові», переконаному українцеві, позаяк в Українській державі немає ні паперу, ні фарб (крім цензорських – червоних), ні гарних технічних приладів для української преси, без яких літати ні як не можливо, а по друге, коли б це і знайшлося, то, крім цього, зараз заведено у нашій державі, для нашої преси московську цензуру, а при ній далеко не полетиш…*». Це ще раз засвідчує несамостійність і безправність українців у власній державі.

У числі 5 «Ґедзя» (грудень 2017 р.) на с. 3, 6 вміщена сатирична мініатюра «Ялинкові дарунки ”Ґедза“», у якій сказано, що «*поділяючи дарунки, «Ґедз» дбав про найбільшу справедливість, аби кожному припало те, чого йому бракує*». Дарунком пресі мали стати «*словники й синтакси»; українським письменникам, поетам, музикам, художникам – пера, пензлі, атрамент і фарби, замісць політики*» (автор – Старий Гедз). Таким чином визнавалася необхідність щоденної напруженої роботи над стилістичною вправністю дописувачів української періодики для завоювання масового читача в умовах несформованості норм літературної мови, бідності її словника.

Своїм важливим завданням редактори і видавці сатиричної періодики вважали вироблення звички в українського читача до отримання інформації саме українською мовою. Промовистим є текст звернення до читачів, яке із номера в номер друкувалося і в журналі «Ґедз», і в журналі «Реп’яхи»: «*Українці! Вимагайте, щоб усюди – по їдальнях, ресторацiях, кав’ярнях, вокзалах і т.д. – вам подавались українські часописи*» («Реп’яхи», ч.1, 1918 р., с.3; «Ґедз», ч.4, 1918, с.6 та ін.), яке виразно демонструвало проукраїнську позицію редакцій сатиричних часописів.

Слід зауважити, що мовне питання зазвичай висвітлювалося кожним із сатиричних видань уже в першому числі, таким чином визначаючи один із пріоритетних тематичних напрямів друкованого органу.

У журналі «Будяк» (ч. 1, листопад 2017 р., с. 2) надруковано «Універсал редакції «Будяка» до Українського Народу, на Україні й поза Україною сущого», від 10 листопада 1917 року. У ньому «*найкращі сини, … від сел, від міст, від артистів-малярів і письменників, від вільнодумаючої інтелігенції*» «*заявили свою волю» так: «Хай буде Українське слово вільним! … хай Народ Український на своїй землі має право сам заводити свою пресу. Хай сатиру і*

гумор на Україні репрезентує вселюдно, рівно і прямо наш друкований орган «Будяк». Називаючи його «*органом вільної незалежної думки*», вони підкреслювали, що ніхто краще за українців не може знати їхні потреби й виражати їхні інтереси, ніхто краще не знає, кого треба висміяти, а з кого поглузувати по-товариськи. Редакція визнає, що російські видавництва «*бажали мати в своїх руках виключну монополію на гумор і сатиру на нашій землі*», однак не схотіли «*друкувати сатиричних журналів для нашого народу на його рідній мові*». Ринок «*перебуває в руках ріжних «Всемірних Юморовъ», «Стрекозъ», «Пугачей» і «Будильниковъ» – коли не ворожих, то байдужих до українства. Та й прибутки від такої періодики осідають в російських банках*».

Редакція ж «Будяка», йшлося в дописі, не може допустити, занепад сатири й гумору в Українському краї. Визнаючи, що у «*сей скрутний час всесвітньої дорожнечі на папір і недостачі робочих рук*» без фінансових засобів зарадити справі неможливо, редакція звертається до «*письменних людей сел і городів, усіх українських читалень і книгозбірень*» з 1 грудня «*накласти на себе особливий податок «на рідну справу» і надсилати його в контору «Будяка» як передплату за журнал, перший після революції тижневий український сатиричний орган*».

У числі 4 «Ґедзя» за листопад 1917 року, присвяченому критиці церковників, на с. 2–3 надруковано «Циркуляр Ґедза до іх високопреподобій», у якому критикуються духовні отці (особливо «лівобережани», «слобожани» і «степовики») – носії чужої для українців ідеології, які скандували «*нєт, нє било і бить не можєт!*». Автор говорить про свято визволення «Матері-України» з-під кормиги московської і закликає їх навчитися «*старої, досінодальної граматики церковно-слов'янського язика*»; щонеділі виголошувати з кафедри проповідь доброю українською мовою, не домішуючи слів російських; видрукувати достатнім тиражем «Требник Петра Могили» й відновити всі знищені Москвою старі українські церковні звичаї; відновити по церквах спів українських «побожних пісень». Адже, йдеться у фейлетоні, настав «такий час, що мужик все повинен второпати». Крім того, автор (Причепа) закликає їх перечитати «Старосвіцькі батюшки й матушки» Івана Левицького, називаючи твір корисною книгою.

Говорячи про те, що за Збручем є Галичина, автор пророкує: «*Війна колись скінчиться… І з Червоної тої Руси сипне на вас викристалізована теологично, здисциплінована національно і досвідчена в справах політичних, громадських і культурних ескадра митрополита кир-Андрея*». Цей фрагмент є достатньо промовистим, адже у питаннях відстоювання українства наддніпрянці неодноразово шукали підтримки і прикладу у галичан, які перебували у той час у більш сприятливих умовах, демонструючи до того ж стійкість і рішучість у виборюванні своїх національних прав.

Цей мотив, зокрема, обігрується в мініатюрі під заголовком «Опыт и практика», вміщеній у числі 4 «Ґедзя» за квітень 1918 р., на с. 7 у рубриці «З жартів життя». Вона побудована на протиставленні двох частин: у першій описується відмова галицьких українців їздити за квитками, надрукованими польською мовою (задля збереження поляками stan posiadania в Галичині),

всупереч розпорядженню австрійського уряду. Галицькі українці через це «робили «авантури» залізничній адміністрації», грозилися їздити «зайцями», якщо ситуація не змітиться, і перемогли. У другій частині йдеться про те, що натомість у Києві в Шкільній Окрузі пригрозили «авантурою» комісаріату, коли там не підписуватимуть паперів до Міністерства освіти, по-російському писаних. І теж – перемогли!

Редакції українських сатиричних журналів достатньо прискіпливо ставилися до орфографічних і граматичних помилок у дописах читачів, вели на своїх сторінках просвітницьку діяльність, популяризуючи художні українські твори, навчальні й словникові видання.

Особливо чітко прочитувалося ставлення до означених проблем у вже згадуваній рубриці «Ґедзя» «Відповіді редакції». У числі 5 за грудень 1917 р., на с. 7 дописувачу О. Гармидерові на його «*Пичатайте без анексій та контрибуцій, а то бросю писать Вам!*», відповідають: «*Навмисне не «напичатаємо»*!.

У числі 2 в жовтні 1917 року (на с. 7) читаємо відповідь *Образливому Анонімy*, який звертається з проханням припинити видання гострого сатиричного журналу. Редакція кепкує із його безграмотності: *«"Припенити", – як ви пишете (на машинці, щоб не викрили вас по почерку), – нашого «Ґедзя» ніяк не можемо. Призначено його для читачів вихованих і політично і по-громадянському. Отже, «Ґедз» і вибачається, що потрапив не на адресу, а до вас*». Проте, автори продовжують, що не хочуть залишити без поради і цього дописувача (на нашу думку, не пересічного читача, а представника владної верстви, оскільки спілкується з редакцією із використанням друкарської машинки) – рекомендують йому «простудіювати хоч «Правописний словничок» Голоскевича».

Варто зауважити, що на початку ХХ століття уже розпочиналася робота над формуванням правописних норм української мови, що викликало до життя низку навчальних і лексикографічних джерел, які готувалися національно свідомими українцями в різних українських регіонах, насамперед університетських містах.

Про значення словників у вивченні мови переконливо говорив І. Огієнко: «Кожен, хто зве себе українцем, мусить конче мати в своїй хаті якогось підручного українського словника й частіш заглядати до нього, бо без цього літературної мови не навчитися». Користь читання словників, на його думку, насамперед полягає у тому, що воно «раз-по-раз доповнює нашого особистого словника, звичайно вбогого» [7]. І. Огієнко наводить найкорисніші, на його думку, словникові джерела: «Словар української мови», який зібрала редакція журналу «Кіевская Старина» й упорядкував з додаванням власного матеріялу Б. Грінченко, у 4 т., Київ, 1909 р.; меншими, але добре складеними вважає «Словарь россійско-украинскій», укладачі: М. Уманець (М.Ф. Комарів) і А(деська) Спілка, 1893–1898, у 4 т., Одеса–Львів, перевиданий 1924 р. в Берліні в одному томі; «Русско-малороссійскій словар» Є. Тимченка, 2 т., Київ, 1897–1899 р.; «Російсько-український словник», укладений С. Іваницьким і

Ф. Шумлянським, у 2 т., виданий у Вінниці 1918 р., перевиданий у Ляйпцігу 1923 р. [7].

Редакція, таким чином, рекомендувала читачеві одне з найперших і найкращих на той час українських словникових джерел. Укладачем словника був український мовознавець Г. Голоскевич, який, зокрема, досліджував говірки Поділля, пізніше працював в ВУАН. У роки навчання на історико-філологічному факультеті Петербурзького університету він був членом лінгвістичної лекції гуртка українознавства, яку очолював академік О. Шахматов. Крім того, Г. Голоскевич був одним із провідників українського національного руху в Петрограді, а пізніше, вже в Києві – членом Української Центральної Ради.

Перший свій правописний словник, який започаткував видання цього типу в Україні, «Український правописний словничок з короткими правилами правопису», Г. Голоскевич видав 1914 року. Пізніше той доповнювався й неодноразово перевидавався. Останнє, сьоме його видання (1930 р.) в радянській Україні вийшло в світ уже після арешту автора під назвою «Правописний словник». У 30-х рр. XX ст. словник заборонили, однак неодноразово перевидавали в діаспорі [3].

Проте не завжди використання лексикографічних джерел було гарантією безпроблемного спілкування, особливо тими, хто українською послуговувався вряди-годи. У журналі «Будяк» (число 2, грудень 1917 р.) на с. 7 надруковано фейлетон під назвою «Лист до редакції». Читач журналу, за його словами «представник меншості», вивчав українську мову за книжкою В. Дубровського «Московсько-українська фразеологія». Фразеологічний пласт не дається йому з «першого підходу», оскільки потребує більш ґрунтовної підготовки мовця. Після недоречного вживання у розмові «з хорошою знайомою» фразеологізмів «*поглядаєте зашморгом*», «*робити з губи халяву*», «*баляки підпустили*» («не дотримати обіцянку», за В. Дубровським) змушений був «*заломити чортові ковбасу*» («зробити крюк у дорозі, змінити маршрут на більш довгий») й три дні «*водив козу*» («випивав»), після чого сидить «як у сливах» («не в своїй тарілці»).

Автором «Московсько-української фразеології. (Практичного підручника до вивчення української мови)», виданого в Києві 1917 р., одного із перших фразеологічних словників української мови, що містить багатий ідіоматичний пласт української мови, поверхове ознайомлення з яким стало причиною «халепи» «представника меншини», був відомий український лексикограф, пізніше співробітник ВУАН, репресований (за сфабрикованою «справою СВУ») [2]. Подаючи класифікацію фразеологічних одиниць в аспекті проблеми перекладу, В. Дубровський зробив спробу передачі внутрішньої форми фразеологічних одиниць російської мови через фразеологічні засоби української) [6].

У числі 4 «Ґедзя» за листопад 1917 , с. 7, також у рубриці «Відповіді редакції» для з'ясування значення слова «ґедз» дописувачу рекомендують

«розгорнути словник Б. Грінченка» і взагалі не «цуратися сієї корисної праці». Про важливість його для самоосвіти говорив і І.Огієнко [7].

Час від часу різні сатиричні мініатюри зачіпали проблему перекладу з російської мови на українську (для прикладу: мініатюра «Найвищий авторитет» – про дзвінок українця до Генерального Секретаріату із запитанням, як українською буде «гололедица», де відповівши «ожеледиця», допомогли розв'язанню суперечки із співрозмовниками («Будяк», ч. 1, листопад 2017 р., с.9)), описували ситуації, коли недолугий переклад зумовлював непорозуміння у різних ситуаціях офіційного й приватного спілкування українців.

Вважаємо, що публікації в сатиричних виданнях також сприяли активному формуванню й лексичних норм української мови, збагаченню словника Саме вживані в сатиричних текстах емоційні й експресивні лексичні засоби добре сприймалися й запам'ятовувалися пересічними читачами, потім поширювалися у масах. Наприклад, автор пародії «Перед ІІІ Універсалом» (До малюнка про «старі» часи на Україні») *Комар із запорожських плавнів,* у дусі запорожців, які пишуть листа турецькому султанові, називає О. Керенського *шайтаном кадетським, кухарем буржуйським, союзницьким попихачем, корниловським козолупом, Великої і Малої Росії некоронованим катом, англійським по мийником, французьким, французьським грамофоном, римським Наполеоном, німецьким посміховищем, калєдинською шкапою, дарданнельською совістю* тощо (Ґедз», ч. 4, листопад 1917 р., с. 5).

Однак вік сатиричних журналів був нетривалим, насамперед через безкомпромісність редакційних позицій і надзвичайну гостроту публікацій. 1918 року вийшов перший номер «Реп'яхів», передплата на який анонсувалася журналом «Ґедз» таким чином: «*Совітській владі на Вкраїні край, а через те – край і «соціалізації» передплатницьких чисел ріжних часописів на почтах. Тепер приймається передплата на неперіодичний орган легкої сатири і гумору «Реп'яхи*» (ч. 4, 5 «Ґедзя», квітень, липень1918 р, с. 7). Редакція у зверненні до читачів (с. 1) зауважувала, що перше число мало вийти раніше, але «*з огляду на большевистські свободи мусіло почекати, поки новітні халіфи на годину врочисто накивають п'ятами із столиці України*».

Попри скептичні оцінки видання, підкреслення «беззубості» його сатири, що певною мірою таки відповідало дійсності, на його сторінках знаходимо й досить дошкульні матеріали викривального характеру. Прикладом у тому ж першому числі (с. 3) може бути сатиричний вірш «Історія московської культури на Вкраїні» (підзаголовок – «Замісць декрета про вихід «Реп'яхів»), у якому аналізується відчутний вплив «культури» «старшого брата»: «тріщав у хлопа з праці пуп», «товкли його у десять ступ». Автор (псевдонім – Шершень) звертається до українського народу, яким «старший брат» орав, як волами:

Та хай мордує большевик,
Нехай тріщить з натуги спина,-
А ти здійми свій дужий крик,
Що ще не вмерла Україна,

закликаючи його «одкинути давнії страхи», «розтрощити вщент московські мури», «спалити наслідки «братньої» культури».

Історія «Реп'яхів» була недовгою – уже в числі першому на с. 15 було вміщено повідомлення такого змісту: «*З огляду на те, що т.т. почтові чиновники перенялися большевизмом і конфіскують у власність передплатницькі числа «Ґедза» і через се видання періодичного органу стає неможливим, «Ґедз» оголошує: не приймається передплата на неперіодичний орган легкої сатири «Реп'яхи». Редакція радить слідкувати за виходом і купувати часопис на вокзалах, у кіосках, в книгарнях і у дрібних продавців*». Число 2 таки побачило світ, і вже на с. 14 було вміщене оголошення про передплату на «Реп'яхи» (передруковане із ч. 4, 5 «Ґедзя», квітень, липень1918 р, с. 7). Проте наступних номерів нами не виявлено.

Отже, аналіз українських сатиричних журналів дає підстави віднести завдання боротьби за утвердження української мови в усіх сферах суспільного життя, роботу над її збагаченням, популяризацію кращих зразків художньої й навчальної літератури, лексикографічних праць до одного із пріоритетних проблемно-тематичних напрямів української демократичної преси. Особливі форми і прийоми для виконання цього завдання напрацьовані українськими сатиричними журналами, які попри свою нетривалу історію мали помітний вплив на формування українського читача й загалом на розвиток українського інформаційного простору.

Список використаних джерел:

1. Будяк : Тижневий журнал гумору і сатири. – №1–3. – 1917. – Київ.
2. Віктор Григорович Дубровський // Енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс] – Режим доступу: esu.com.ua/search_articles.php?id=19309
3. Голоскевич Г.К. // Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України – 75. 1930–2005: Матеріали до історії / В. Г. Скляренко (відп. ред.). – Київ: Довіра, 2005. – С. 368.
4. Ґедз: Український гумористично-сатиричний двохтижневик. – 1917 – 1918. – Київ.
5. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє-минуле (1901–1914) / Д. Дорошенко – Вінніпег, 1949. – 167 с.
6. Московсько-українська фразеологія [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://rarebook.onu.edu.ua:8081/handle/123456789/2480
7. Огієнко І. Історія української літературної мови. – Вінніпег, 1949 [Електронний ресурс] – Режим доступу: litopys.org.ua/ohukr/ohu25.htm
8. Реп'яхи – №1 – 2. – 1918. – Київ.
9. Чикаленко Є. Щоденник (1907 – 1917) / Є Чикаленко // Матеріали з історії національної журналістики Східної України початку XX ст. / [Уклад. Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко]. – Київ: Дослідницький центр історії української преси, 2001. – С.160–212.

Аналізується роль українських сатиричних журналів 1917–1918 рр. у процесі формування й збагачення норм української мови, розширення сфер її

використання. Окреслюються тематичні напрями пресової боротьби за утвердження державності України. Встановлюються проблемно-тематичні, жанрові конструкти відображення на сторінках сатиричних ЗМІ проблем запровадження української мови як важливого засобу націє- і державотворення.

Ключові слова: мова, державна мова, газетна мова, мовна норма, лексикографічні джерела, сатиричний журнал, сатиричний жанр.

The role of Ukrainian satiric magazine 1917-1918 in the formation and enrichment of Ukrainian standards, expansion of its use. Outlines thematic lines pressed struggle for the consolidation of statehood Ukraine. Establish problem-thematic, genre constructs reflected in the pages of the introduction of the Ukrainian language problems as an important means natsiye- and state.

Keywords: state language, lexicographical sources, newspaper language, satiric magazine, satiric genre.

Змитрович Діана
Університет державної фіскальної служби України

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ЯК РЕГУЛЯТОР ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТА

Журналістика належить до професій, в яких етичний бік відіграє домінантну роль. Одна з особливостей професії – висока соціальна відповідальність – виносить питання етики та регламентації її норм на перший план. Враховуючи тенденції сучасної етики журналіста, актуальність порушеної проблеми щодо відсутності чи наявності професійної етики в електронних ЗМІ та у пресі сьогодні досить відчутна, оскільки журналістську етику деякі представники цієї професії трактують так, як їм це вигідно. Професійна етика в діяльності журналістів була предметом досліджень науковців О. Кузнецова, О.М. Бандурки, В.В. Голіни, О.В. Нестеренко, О.М. Джужі, В. Іванова, Н.В. Кушакової, М.Й. Коржанського, Р. Блюм, І.Я. Козаченка, В.Я. Тація.

Метою статті є з'ясування рівня оволодіння журналістами етичними нормами, правилами, які стають їх особистісними принципами, та ступінь їх використання у професійній діяльності, а також виявлення випадків порушень морально-етичних норм.

Журналістика – порівняно молода професія, відлік її існування становить не більше трьох із половиною століть, а що стосується професійної етики журналістів, то вона також є новою галуззю. У своїй діяльності журналіст керується етичними цінностями, принципами та нормами. А. Москаленко вирізняє такі основні принципи і норми професійної етики журналіста: принцип соціальної відповідальності, правдивості й об'єктивності, сумлінності і чесності, вірності загальнолюдським цінностям, професійної солідарності [1]. Автори підручника «Журналістська етика» В. Іванов та В. Сердюк зауважують, що журналістська етика формується з трьох основних складових: із